

ספר התהלים § סידור תפילה הקדום

Category: דברים, ואתחנן

כיצד התפללו יהודים לפני שתוקן נוסח התפילה? מה עשה יהודי בצפת בעיצומו של יום הכיפורים ומה מלמל יעקב אבינו בלילה? הכירו את ספר התהלים, הסידור העתיק של עם ישראל.

כאשר נערכות עצרות תפילה (לשלוש ארץ ישראל וכדו') כולנו מתאחדים בתפילות שהחיילים ישובו בשלום הביתה, שייפסקו המלחמות ושיבוא שלום. הצד השווה בכל העצרות הללו שנאמרות בהן תפילות מתוך ספר התהלים.

השבוע מישהו שאל אותי מדוע דווקא תהלים, מה מיוחד בספר הזה שקוראים בו בעת צרה ל"ע?

ראשית כל § השבתי לו § אם תפתח את סידור התפילה שלנו, תוכל להבחין בתחתית העמוד את המקור של כל תפילה, חלק גדול מהתפילות שבסידור מקורן בספר תהלים.

יתירה מזו: כיום אנחנו רגילים שיש לנו סידור מסודר עם תפילות מסודרות לימות החול ותפילות לשבת ולחגים, בנוסף לזה יש לנו מחזור לימים נוראים, הגדה של פסח וכו'.

אולם כל זה נוצר בדורות המאוחרים יותר. התפילה הראשונה, שהיא תפילת העמידה, תוקנה ע"י אנשי כנסת הגדולה לפני 2500 שנה ושאר התפילות תוקנו בתקופות מאוחרות הרבה יותר.

אם כן מה עשו יהודים שרצו להתפלל לפני שהתקינו סידור תפילה? מה עשו ביום כיפור יהודים שהתגוררו, למשל, בצפת בימי בית ראשון, הרי הם לא עלו לירושלים ולא עמדו בבית המקדש בזמן כל סדר העבודה של הכהן הגדול, הם הרי צמו ונאסר עליהם לעשות כל דבר של חול, שכן יום הכיפורים הוא שבת שבתון ויותר קדוש מיום השבת. א"כ מה הם עשו כל היום חוץ מקריאת התורה שמן הסתם העסיקה אותם במשך שעה אחת או פחות מזה, אבל מה הם עשו רוב היום?

ואפילו בכל יום חול רגיל § הרעיון הזה שיהודי מתפלל שלוש פעמים ביום לא התחיל ע"י אנשי כנסת הגדולה, שכן הגמרא אומרת לנו שכבר אבות העולם התקינו את העניין הזה שצריך להתפלל בוקר צהרים וערב.

התשובה היא § ספר התהלים. הספר הזה נועד מעיקרו להיות ספר תפילות לבני ישראל, והוא כולל תפילות לכל עת, ובימי קדם בטרם תיקנו אנשי כנה"ג את סדר הברכות והתפילות היה ספר התהלים כעין סידור תפילה והמחזור שבימינו. יש מזמור שהוא כנגד תפילת מנחה כמו מזמור קמ"א: תכון תפילתי קטורת לפניך משאת כפי מנחת ערב". וכן יש מזמור שהוא כעין קריאת שמע שעל המיטה כמו מזמור ד': "בשלום יחד אשכבה ואישן". ועד"ז אנו מוצאים מזמור שנועד לתפלת הבוקר והוא מזמור ה': "ה' בוקר תשמע קולי".

גם לחגים ניתן למצוא תפילות מיוחדות בספר תהלים. כל ההגדה של פסח בעצם כבר כתובה בספר תהלים במזמור ע"ח, שבו מאריך בכל סיפור יציאת מצרים, ועד"ז במזמור ק"ו. או למשל אנו מוצאים פרק בתהלים שהוא כעין וידוי ביום הכיפורים למשל מזמור ק"ו שמספר את כל הטעויות שעם ישראל עשה במשך הדורות.

מכל אלה ניתן לראות ולהבחין שספר התהלים הוא סידור התפילה האורגינאלי של העם היהודי.

מה שמעניין הוא שפורום מסוים של ספר התהלים כבר היה קיים הרבה לפני דוד המלך. המדרש בבראשית רבה אומר על הפסוק "וישכב במקום ההוא" [1] ר' נחמיה אמר כאן שכב הא כל עשרים שנה לא שכב, מה היה אומר? ר' יהושע בן לוי אמר ט"ו שיר המעלות שבתילים, מה טעם, שיר המעלות לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל [2] ישראל סבא, ר' שמואל בן נחמן אמר כל ספר תהלים היה אומר מה טעם ואתה קדוש יושב תהלות ישראל [3] ישראל סבא".

עינינו הרואות שאלף שנה לפני שתוקן סידור התפילה, ועוד קודם לכן מאז יעקב אבינו, ספר התהלים שימש כסידור התפילה של עם ישראל.

תפילה ללא הגבלה

וגם לאחר מכן, סידור התפילה לא היה תחליף לתהלים, אלא בא כדבר נוסף. הסידור מעיקרו הוא מוגדר ומוגבל, ישנם תפילות לבוקר ותפילות לערב, תפילות שנאמרות דוקא ביום השבת או בחג, תפילות מיוחדות לר"ה ויוכ"פ, ואדם חייב לומר אותן בדיוק לפי ההוראות. הוא לא יכול להתחיל להתפלל תפילות של יום כיפור באמצע השבוע גם במקרה שתפסה אותו התעוררות תשובה וכדו'.

וכמו כן הוא לא יכול לומר "אתה בחרתנו" בתפילת שחרית של שבת רק בגלל שכעת הוא תפס את העובדה שאנו אכן העם הנבחר על ידי הבורא.

בנוסף לזה: נניח שהוא כבר התפלל תפילת שחרית אבל הוא עדיין מעוניין להתפלל עוד, כי קרה לו נס גדול והוא מרגיש שהוא עדיין רוצה להודות לה' [4] הדין הוא שאסור לו להתפלל עוד פעם תפילת שחרית (ראה שוע"ר הלכות תפילה סימן ק"ז), או שהוא רוצה לומר את תפילת הלל באמצע השבוע, וזה לא חג או ראש-חודש, אומרת הגמרא (שבת קי"ח, א) "הקורא הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף".

את החלל הענק הזה ממלא אפוא ספר התהלים. תהלים אפשר לומר בכל זמן ובכל עת כמה פעמים שאדם רוצה. אדרבה, כמה שיותר [5] הרי זה משובח. על אמירת תהלים ניתן לומר שזה תלוי בהרגש הלב, ואפילו הלל שזה חלק מספר התהלים מותר לומר זאת בתור חלק בלתי נפרד מפרקי התהלים שאדם אומר (ראה שערי הלכה ומנהג עמ' נז).

ספר התהלים נועד לתת ליהודי את המילים לבטא את אשר בלבבו. כלולות בו תפילות לעת

מצוקה ותפילות הודיה וכל אחד יכול למצוא את פרק התהלים שמדבר אליו, מביע ומבטא את תחושותיו והרגשותיו באותו מצב שבו הוא מצוי. יהודים בשטעטיל של פעם תמיד היו אומרים תהלים. יהודי שהיה בעל עגלה לא היה מקשיב לרדיו בדרכים אלא אומר תהלים, וכך הסנדלר בעבודתו וכו' וכו'. יהודים רבים ידעו את כל ספר התהלים על בוריו בעל-פה.

נשיקה רוחנית

מסופר על יהודי אחד שהייתה לו ברשותו חנות קטנה שתמיד הייתה מלאה בקונים. ברבות הימים והשנים הלך אותו יהודי לעולמו ובנו פיתח וחדש את החנות, אבל לדאבונו הוא הבחין שהקונים חדלו לבוא לחנות. הלך היהודי אצל רבו ושאל אותו, כיצד ייתכן שהחנות הקטנה בימי אביו הייתה מוצפת בקונים ובחנות החדשה של היום התמעטו הקונים?

תאמר לי בני [?] שאל אותו הרבי [?] מה אתה עושה בזמנך הפנוי כשהחנות ריקה מקונים? אני קורא עיתונים, השיב בעל החנות. המשיך הרב לשאול: ומה היה עושה אביך בזמנו הפנוי בחנות? קרא תהלים, השיב הבן. כאן טמונה הסיבה לבעיה שלך [?] פסק לו הרב את פסוקו [?] אביך קרא תהלים ויצר הרע לא יכול היה לסבול את זה אז הוא שלח לו קונים, אולם אתה קורא עיתונים ויצר הרע עושה בטוח שאף קונה לא יבוא להפריע לך [?]

מהי ההוראה מכך בעבורנו?

הבעל-שם-טוב תיקן שכל יהודי יאמר את פרק התהלים המתאים למספר שנותיו, כלומר אדם בן 30 יאמר את פרק ל"א כי הוא כבר בשנת הל"א של חייו. וישנם שנוהגים לומר את פרקיהם של האשה והילדים (בנוסף לחיבוק שנותנים לבני המשפחה). כאשר אתה אומר את פרק התהלים של כל אחד מבני המשפחה [?] אתה מעניק להם נשיקה רוחנית, נשיקה חסידית [?]